

Vinäs

Vinäs nyligen renoverade gamla slott är mycket strategiskt och naturskönt beläget på en halvö i Storsjön i Västra Eds socken i Norra Tjust härad.

Medeltidsslottet

Första gången som Vinäs omnämnes i hävderna är 1347 då Magnus Carlsson Stjärna skrev sig som herre till Vinäs. En dotterdotter till honom sålde godset till Bo Jonsson Grip ett par årtionden senare. Bo Jonsson blev som bekant genom gifte, arv och förläningar en av de största jordägare som Sverige någonsin haft. Han var bland annat landshövding i Tjust och skapade kanske därför ett stamgods för sin ätt och sina efterkommande på Vinäs. Det nuvarande slottets byggnadshistoria sträcker sig bakåt till slutet av 1300-talet, då Knut Bosson, kanske på en gammal grund, började anlägga en borg i tidens smak. Tidigare hade godsherrarna haft sin boning högt uppe på den så kallade Slottsholmen strax utanför. På denna finns svaga spår efter ett 12 meter brett och 19 meter långt stenhus, omgärdat av vallgrav och skyddsvall. Medeltidsslottet utgjordes av en gråstensbyggnad med yttermått 33 x 17 meter. Ytterväggarna är 3 meter tjocka. Troligtvis har byggnaden varit försedd med två hörntorn.

Renässansslottet

På 1500-talet omdanades den gamla försvarsborgen till ett renässansslott med tre hela våningar ovan mark. Framsidan försågs med ett trapphus med två stora trappor och på baksidan fanns troligtvis flera burspråk.

Sex generationer Gripar innehade Vinäs innan det genom gifte år 1580 mellan Mauritz Birgerson Grip och Edla Stensdotter Leijonhufvud från Gräfsnäs delvis blev dags för vår släkt att sätta sin prägel på slottet. När sedan deras dotter Sidonia Grip 1616 ingick äktenskap med sin kusin Johan Casimir Leijonhufvud-Lewenhaupt övergick godset till den Lewenhauptska ätten i vars ägo det förblev en bra bit in på 1800-talet.

Empireslottet

Under 1800-talets första år byggdes slottet om helt och hållet. Den översta våningen och takkonstruktionen ändrades och försågs med frontespiser och gavlar. Ett nytt trapphus samt låga sidopartier i öster och väster tillfogades. Byggnaden blev nu 50 meter lång. Den försågs med kalkputsade skalmurar av tegel, för att man skulle kunna infoga symmetriskt anordnade fönster. På detta sätt kunde man också med hjälp av nischer och blindfönster dölja de gamla oregelbundenheterna, så att den nya smaken skulle kunna tillfredsställas. Slottet har sedan mitten av 1800-talet legat öde och det blev ingenting av planerna, med I G Clason som arkitekt, som fanns på 1920-talet, att återuppbygga det i 1600-talsstil. Förfallet fortgick i allt mer ökande takt ända till 1996, då nuvarande slotsägaren, länsstyrelsen och riksantikvarieämbetet gjorde en berömvärd insats för att konservera byggnaden. Taket är delvis nytt och framför allt tätt och det finns fönster och dörrar där så skall vara.

Lewenhaupts på Vinäs

När Johan Casimir dog 1634 satt Sidonia kvar som änka på Vinäs. Hon styrde sina många gods med förstånd och kraft, köpte, sålde, höll ordning och reda både i socken och på godsen. Sonen Carl Mauritz ärvde 1651 godset. Han var fältmarskalk och riksråd och hade tydligen ärvt släktens hetsiga lynne eftersom han som överste, 1655, svarade Carl X Gustaf med så hårda ord att han straffades med arrest. Carl Mauritz's andra hustru Anna Maria Cruus överlevde sin make i 50 år. Hon var lika klok och ordningsam som sin svärmor och lade inte heller hon fingrarna emellan när det gällde att beivra oskick och olagligheter inom socknen. Näste slottsherre blev deras yngste son Mauritz. Han var krigare i omväxlande svensk och utländsk tjänst och dömdes 1703, liksom sin bror Carl-Gustaf till döden för att inte ha åttlytt konungens order om att återvända i landets tjänst. Domarna annullerades så småningom och Mauritz kunde återvända till Vinäs. Både han och hans första hustru blev

katoliker och gick i kloster men med den skillnaden att Mauritz avslutade sitt munkliv efter en tid. Med sin andra hustru, som han försköt efter några år fick han två döttrar som båda blev nunnor. Inga arvingar där alltså, utan Mauritz överlät strax före sin död, Vinäs till sin brorson Charles-Emile, son till ovan nämnde Carl-Gustaf Lewenhaupt och Amalia Königsmarck. Amalia och hennes syster Aurora tillbringade långa tider på Vinäs, varunder de broderade de sex stora berömda Königsmarckska tapeterna, som sedan kom att hänga på Vinäs i 150 år. De finns nu att beskåda på Linköpings museum. Generalen Charles-Emile lämnade, efter sin våldsamma hädanfärd, Vinäs i arv till sin son med samma namn. Denne bebodde Vinäs ganska flitigt. Han var berömd för ofantliga kroppskrafter, som dock inte alltid motsvarades av liknande själskrafter. Det finns berättelser om hur han med bara händerna rätat ut hästskor och om hur han en gång i stället för att släppa förbi ett ekipage på vägen kastade det ett stycke in på gårdet bredvid. En gång var då han ute och åkte tyckte han att en nyuppsatt grind, på en granngård var i vägen. Han steg ur sin vagn och lyfte bort först den ena och sedan den andra grindstolpen. Slutligen slängde han hela grinden i diket, varefter han belåten fortsatte sin färd. En handlingskraftig man var han, Charles-Emile (II). Han följdes av ytterligare två generationer med söner med samma förnamn. Charles-Emile (IV) dog 1823. Denne hade två döttrar, båda gifta Sparre, mellan vilka lotten fick avgöra vem Vinäs skulle tillfalla. Caroline, gift med Casimir Sparre, bosatte sig på Vinäs, födde 15 barn och förde ett omfattande och glatt liv, med stort umgänge, baler och resor. Det blev tydligen för vidlyftigt eftersom det gamla godset år 1844 gick ur den släkt, som i mer än 450 år ägt det, genom att Caroline och Casimir sålde Vinäs till grannen på Eds bruk, excellensen Johan Nordenfalk.

Johan Lewenhaupt